

*Til
Hendes Majestæt Dronning
Margrethe II*

REJSE *i* EGYPTEN *og* NUBIEN

Af
FREDERIK LUDVIG NORDEN
KAPTAJN I DEN KONGELIGE FLÅDE
*Rejsebeskrivelse forsynet med
kort og tegninger udført på stederne
af forfatteren selv*

Oversat af Kim Witthoff
fra den franske førsteudgave · København 1755
Indledt af Paul John Frandsen
og udsendt af

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
på Forlaget Vandkunsten · 2010

FORORD

Det er med stor glæde, at Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab tilegner Hendes Majestæt Dronning Margrethe II denne første komplette danske udgave af Frederik Ludvig Nordens rejseberetning fra Egypten i anledning af 70-årsdagen i 2010.

Værket blev udgivet på fransk af Videnskabernes Selskab i 1755 og tilegnet Kong Frederik V. I forordet hylder Selskabets præsident kongens fader, Kong Christian VI, for at have foranlediget og bekostet ekspeditionen til Egypten. Det betones samtidig, at det er den nuværende konge, der har betroet Selskabet ansvaret for udgaven af den afdøde F.L. Nordens efterretninger. Siden da har hans egenhændige kort og tegninger befundet sig i Selskabets arkiv, og de er nu i skikkelse af de originale kobberstik optaget i den nye danske udgave.

Rejsen til Egypten, 1737-38, var et blandt andre udtryk for oplysningstidens bestræbelse på at indsamle viden om verdens riger og lande, og det var karakteristisk, at tidens ekspeditioner for størstedelens vedkommende udførtes under kongelige auspicer. Da Videnskabernes Selskab blev oprettet i 1742, samme år som F.L. Norden døde, var det tilsvarende under kongelig protektion. Siden har videnskaben ændret karakter, men videnstørsten er den samme. Med denne oversættelse

håber Selskabet at bidrage til en bredere belysning af en epoke i dansk videnskabs historie, som for første gang gjorde fremmede riger nærværende for en del af den danske offentlighed.

Videnskabernes Selskab takker C.F. Davids Fond og Samling for det generøse bidrag til udgivelsen, som har været under tilsyn af Videnskabernes Selskab. Forlaget Vandkunsten takkes for at have produceret bogen på en måde, der er anledningen værdig.

Forhåbentlig vil læserne føle sig beriget af dette værk. For Videnskabernes Selskab er det af grunde, der vil være fremgået ovenfor, en særlig glæde og ære at se det udkomme på dansk som en hyldest til Hendes Majestæt Dronning Margrethe II, som altid har vist den ganske verden og videnskaben om den sin interesse.

Kirsten Hastrup

Præsident for Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab

INDLEDNING

Paul John Frandsen

»*Qu’ou ne me parle plus de Rome, que la Grece se taise ...*«
»Jeg vil intet mere høre tale om Rom, lad Gr ken-land tie, hvis det ikke vil vedgå, at alle dets kundskaber har deres oprindelse i Egypten.«¹ Med disse ord opsummerer den unge danske søofficer Frederik Ludvig Norden det altoverv ldende indtryk, han havde fået ved mødet med skønheden og den tekniske snilde i den egyptiske kunst og arkitektur i Egypten under sin rejse i 1737-1738.² Han havde været deltager i en handelsmission til Etiopien udsendt af den danske konge Christian VI. I hans posthumt publicerede værk *Rejse til Egypten og Nubien* nævnes Etiopien ikke med et ord, og forklaringen herpå er, at ekspeditionen til dette fjerne og utilgængelige land blev en eklatant fiasko. Man nåede ganske vist til Derri mellem 1. og 2. katarakt, højere op ad Nilen end nogen europæer i mands minde, men derfra er der dog endnu længere til Etiopien end tilbage til Kairo. I modsætning til den videnskabelige ekspedition, som den danske regering et kvart århundrede senere sendte til den arabiske verden, og fra hvilken Carsten Niebuhr undkom som den eneste, var rejsen til Etiopien planlagt som et merkantilt projekt. Dens

primære formål var at få en handelsaftale med den etiopiske kejser. Fra dansk side så man frem til at af-sætte krigsmateriel, saltet fisk, kobber og t mmer til gengæld for elfenben, guld, perler og, ikke mindst, sorte slaver til brug for de danske besiddelser i Vestindien. Og for at undgå den lange rejse syd om Afrika og for at sløre formålet for de konkurrerende europæiske magter skulle rejsen foregå over land og dermed op ad Nilen. Ekspeditionen var kommet af sted, selv om kongen havde på fornemmelsen, at den rummede mere fantasteri end realiteter, og den kom da også tilbage uden guld og perler og uden, at Danmark havde fået fremmet sine muligheder for at sælge krudt og kugler. Ekspeditionens videnskabelige resultater vakte dog stor opsigt. Den viden om Egypten, som *Rejse til Egypten og Nubien* kunne bibringe 1700-tallets offentlighed, var i mangt og meget ny. Det gjaldt ikke mindst værkets 159 tavler med billeder fra både samtiden og oldtidens levn. Blandt de sidste var tegningerne af templer syd for Aswan sensationelle. Her var noget ingen tidligere havde beskrevet. Mange af de forhold, Norden drøfter, var væsentlige og interessante, og han

1. Frederik Ludvig Norden, <i>Rejse i Egypten og Nubien</i> , 2010 (1755) (herefter citeret som	<i>Rejse i Egypten og Nubien</i>), s. 38.	<i>Rejse i Egypten og Nubien</i> ; Frits Hammer Kj�lsen, <i>Capitain F. L. Norden og hans rejse til �gypten 1737-38</i> , 1965 og id.,	<i>Rokokogreven d’Esneval og Christian VI’s etiopiske projekt</i> , 1968.
2. Hvor intet andet er anført, hviler fremstillingen på			

argumenterer ofte på en næsten moderne vis for sine synspunkter – også når han kommer frem til konklusioner, der målt med dagens viden må siges at være forkerte. Rejsen var strabadserende, og ekspeditionen blev mødt med en voksende fjendtlighed, jo længere den kom op ad Nilen. Norden måtte derfor undertiden foretage sine opmålinger ved måneskin, ligesom flere af hans tegninger blev udført under næsten utroligt vanskelige vilkår. Ekspeditionen fik også betydning for 1700-tallets diskussion om Egyptens og Grækenlands rolle i skabelsen af den europæiske identitet – og den fik det i 1742 grundlagte Kongelige Danske Videnskabernes Selskab placeret på det europæiske landkort. Hvordan gik det til? Vejen til svaret går her over en skildring af Nordens levned, ekspeditionens historie, en diskussion af årsagerne til, at den mislykkedes, samt et rids af indholdet af Nordens indsats som åben og nysgerrig rejsende, som egyptenskyndig, som kartograf og arkæolog. Til slut omtales det store arbejde med at få Nordens rejsebeskrivelse publiceret, modtagelsen af værket og endelig dets virkningshistorie.

Den talentfulde tegner

Norden (22. oktober 1708 – 22. september 1742) var født ind i en familie af officerer. Hans far og fire brødre var i hæren, nærmere betegnet artilleriet. Målt med 1700-tallets adelige alen var der ikke megen prestige i at være officer – eller lærd, for den sags skyld – men for den ikke-adelige familie var militæret en karriere, og den unge Frederik Ludvig valgte flåden som sit gebet.³

3. Hovedkilden til de biografiske oplysninger om Norden findes i udgiverens forte til *Rejse i Egypten og Nubien*, s. 17.

Fjorten år gammel blev han i foråret 1723 optaget på Søe-Academiet, der som et af Europas første moderne militærakademier var blevet oprettet i 1701 for at skabe en tidssvarende søofficersuddannelse. Ud over våbenlære og artilleri lærte man også at fægte og navigere. Skriftlig udtryksfærdighed, matematik, opmåling, konstruktion og skibsbygning, fransk og engelsk havde ligeledes deres faste plads i akademiets undervisningsprogram, hvor desuden dans indtog en helt central plads. Det sidste kan forekomme vore dages utilitaristiske tilgang til uddannelser fremmed, men i 1700-tallet ansås dans som et såre vigtigt middel til at lære mennesket den rette måde at føre sig på, eller, som man i dag ville sige, omgås hinanden. Sidst, men ikke mindst, skulle eleverne lære at tegne. Tegnelærerne havde høj anseelse og hørte til akademiets bedst lønnede lærere. De vordende søofficerer skulle tegne skibe med agterspejle, galionsfigurer og lignende maritime genstande, men vigtigst af alt skulle de være i stand til at lave landtoninger, dvs. billeder af den måde, en kyst viser sig på, når den betragtes fra havet. Heri spillede kystens konturer og markante bygningsværker såsom kirketårne og lignende selvsagt en markant rolle. Norden skulle blive en mester i denne kunst, som det ses af hans tegninger fra Egypten.

Det var netop Nordens exceptionelle dygtighed i tegning, som banede vejen for hans eventyrlige karriere. Efter at han i 1726 havde været på sit første togt med flåden, blev han i 1727 udnævnt til kadet, og mindre end en måned senere fik han til opgave at udføre tegninger for kongen, Frederik IV. Sideløbende hermed fortsatte han sin uddannelse på Søe-Academiet. Arbejdet med at tegne kom til at

fylde stadig mere efter Christian VI's tronbestigelse i 1730. Kongen havde store planer for genopbygning og nybyggeri i København efter branden i 1728, men Norden tegnede især geografiske kort. I 1732 kommer så belønningen i form af et kongeligt stipendium til at fortsætte studierne i matematik, skibskonstruktion, hydraulik og andre ingeniørmæssige discipliner i Nederlandene. Her opholder han sig i halvandet år, hvorunder han også stifter bekendtskab med den nederlandske malerkunst og selv lærer at radere. Hans tegninger sendes hjem til København, hvor man er så tilfreds, at man også beder ham sætte sig ind i vedligeholdelse af diger. I 1734 rejser han til Marseille og herefter videre til Italien. I de følgende tre år studerer han havne, dokker og skibe og sender løbende en strøm af tegninger samt diverse skibsmodeller til admiralitetet i København.

Med opholdet i Italien udviklede Nordens rejse sig nærmest til en slags Grand Tour, hvor mødet med den antikke og egyptiske oldtids levn blev lidt af en øjenåbner. I Firenze kom han i kontakt med den i datiden særdeles kendte kunstsamler og diplomat, Baron Philippe de Stosch (Philipp von Stosch 1691-1757), og mellem disse to opstod et venskab, hvori Stosch indtog rollen som en mentor. Selv om vi ikke er i besiddelse af nogen samtidig beskrivelse af Norden, må hans dygtighed og kompetencer have været ledsaget af et vindende væsen, som ikke alene kunne gøre indtryk på en kongelig arbejdsgiver, men også på de bedre kredse i Firenze. Norden bliver associeret medlem af Akademiet for Tegning og modtager også en italiensk orden! Han gør sandsynligvis også, hvad hans danske foresatte havde bedt

4. Brev nr. 187 af 10. marts 1739 fra Christian VI til Schulin. Dette og de øvrige citerede breve fra Christian VI

ham om at gøre, men studiet af, hvad man på den tid vidste om den egyptiske oldtid, kom til at indtage en stor plads i hans virke.

Da Norden i 1737 beordres til at deltage i en af den danske konge og paven finansieret handelsexpedition til Etiopien, er den 29-årige mand en veluddannet og kundskabsrig ung officer med en solid kulturel bagage. Bedømt på sit posthumt udgivne værk og den bevarede korrespondance har Norden internaliseret den sokratiske læresætning om at kende sig selv: han ved, hvad han kan, men er også fuldstændig på det rene med, hvad han ikke kan. Han kan ikke arabisk, han kan ikke græsk, han er langt fra verdens bedste rytter. Det er færdigheder, som man jo ikke erhverver sig på en studs, og som heller ikke havde været synderligt relevante for Nordens uddannelse. Men når Norden hævder, at han ikke er lærd, og at det, han ved og kan, kun skyldes den indsigt, han har erhvervet gennem Stosch, er der nok tale om en påtaget beskedenhed. Vi skal vende tilbage til dette spørgsmål nedenfor.

En dristig satsning

Rejsen til Etiopien gennem Egypten og Nubien var udtænkt af en fransk greve ved navn Joseph Esneval. Denne mand, hvem kongen et par år senere så sig nødsaget til at karakterisere som en ’Aventurier’⁴, var netop en fuldblods eventyrer, fuld af gåpåmod og vidtløftige ideer, med et indgående kendskab til og manøvre dygtighed i forhold til flere af Europas hoffer – og med en usædvanlig jævnbyrdig og formuende hustru. I 1720’erne var det lykkedes samme Esneval at få den danske regering trukket ind i et ud

til Schulin er offentliggjort i Jens Møller, »Breve fra Kong Christian VI til Grev Schulin«, i: *Mnemosyne* 3 (1832).

XII

fra en moderne betragtning fuldstændig forrykt projekt. På Madagaskar havde sørøverne efterhånden erhvervet sig så store mængder gods og guld, at de frygtede for, at blandt andet de magter, hvis skibe de havde plyndret, skulle finde på at generobre det røvede. Planen gik derfor ud på at deponere røvergodset i Danmark, som på den ene side ikke hørte til blandt de nationer, hvis skibe var blevet plyndrede, og som på den anden var en tilstrækkelig stor flådemagt til at kunne garantere for en sikker eskorte af godset til Danmark. Esneval skulle stå i spidsen for en eskadre, der kunne gennemføre denne mission, og ønskede derfor at få et dansk patent som kontreadmiral samt kongens støtte til fri sejlad. Frederik IV skulle få en vis procentdel af værdien af denne transaktion; sørøverne skulle sværge Danmark troskab og afstå fra fremover at plyndre skibe fra lande, som Danmark var allieret med. Hvor utroligt det end lyder i vore dages øren, gik regeringen ind i projektet. Esneval fik sin udnævnelse, men projektet blev aldrig rigtigt til noget.

I foråret 1736 kontakter den ukuelige Esneval igen den danske regering, der nu som tidligere havde behov for at få statskassen fyldt. Denne gang vil han stille sit omfattende kendskab til Afrika og sine mange kontakter til rådighed for den danske konge. Han hævder desuden, at initiativet til en handelsaftale med Etiopien stammer fra den etiopiske kejser selv. Den europæiske sømagt, som ville sælge våben til kejseren, skulle ud over betaling i guld få privilegier på adgangen til Massava og dermed på handelen med Etiopiens varer: perler, silke, elfenben, ædelstene, krydderier og slaver. Med i planen var, utro-

5. Brev nr. 158 af 25. december 1738 fra Christian VI til Schulin.

INDLEDNING

ligt nok, også et paveligt projekt, som i denne fase var noget fordægtigt. Paven, Clemens XII, ville på forskellig vis gerne støtte Esnevals rejse til Etiopien for at styrke forbindelsen til den mission, som allerede var i fuld gang i landet, og to af ekspeditionens deltagere var derfor missionærer. En af dem skulle blive en såre nyttig hjælper for Esneval og Norden. I Rom synes man dog i begyndelsen at være uvidende om, at missionen blev finansieret af en protestantisk konge og ikke af Esneval selv. Senere må man have arbejdet sig frem til at betragte Etiopienprojektet fra en anden vinkel og i Christian VI set et redskab til at fremme kirkens sag. Dette går tilsyneladende først op for kongen, da han kort efter Nordens hjemkomst til Danmark får et brev fra en indflydelsesrig katolsk kardinal. I et brev til sin udenrigsminister Johan Sigismund greve Schulin (1694-1750) erklærer kongen sig »surpreneret« og spørger, om Esneval og kardinalen havde forestillet sig, »at vi skulle hjælpe til at udbrede den katholske Religion i Æthiopien. Det lader næsten til, at man ved Keiserens Afgang vil gjøre en protestantisk Keiser.«⁵

Den danske regering går langsomt og tøvende ind på ideen om at få en handelsaftale i stand med Etiopien og beslutter sig til slut for at iværksætte, hvad man i vore dage ville kalde et pilotprojekt. Esneval får igen patent som kontreadmiral og desuden en sum penge til at gennemføre projektet. Typisk for regeringens usikkerhed i hele sagen er nogle bemærkninger i kongens breve til en af sine også i denne sammenhæng vigtigste rådgivere, udenrigsminister Schulin. Den 4. februar 1737 skriver kongen: »Bare det hele Project af bemeldte Greve

INDLEDNING

ikke bliver til Vand; thi saaledes forekommer det os.«⁶ Og en måned senere beordrer han ministeren til at give Esneval et pas (»og deri kunde han vel kaldes Schoutbynacht«) og penge, men omtaler i samme åndedrag hele »*enterprisen*« som »meget chimerisk«.⁷ Regeringen havde dog samtidigt fulgt et virkeligt godt råd fra en anden rådgiver, den danske gesandt i Paris Werner greve von der Schulenburg (1679-1755), nemlig at give Esneval en kontrollant eller skyggeleder med på rejsen. Dennes opgave var i al stilfærdighed at undersøge, om der var realiteter bag Esnevals vidtflyvende planer, og, hvis man ikke kunne få en traktat med Etiopien, så i det mindste at benytte lejligheden til at slå en enkelt transaktion af med kejseren og endelig indsamle oplysninger til gavn for Danmark. Det viser sig ikke at være nogen let sag at finde en dansk officer, som har lyst til at tage med på denne rejse, men til sidst, og sandsynligvis med Stosch’ mellemkomst, falder valget på Norden. At have en kontrolofficer med på rejsen huede på ingen måde greven. Han protesterede voldsomt i breve til udenrigsministeren og kongen selv, men til ingen nytte. Norden skal med, og han skal ikke være underlagt Esneval, der også kun delvist skal finansiere hans deltagelse. Norden får på sin side ordre til at stå på god fod med greven og i det hele handle således, at ekspeditionens formål ikke forskertses. Efter et halvt års forhandlinger og forberedelser afsejler Esneval og hans hustru sammen med Norden fra Livorno i midten af maj 1737, og efter 30 dages sejlads går de i land i Alexandria.

6. Brev nr. 44 af 4. februar 1737 fra Christian VI til Schulin.

7. Brev nr. 51 af 5. marts 1737 fra Christian VI til Schulin.

XIII

En fiasko vendes til succes

Ekspeditionen mislykkedes. Den 7. juli ankom man til Kairo. På grund af sygdom og andre forhindringer varede opholdet her 4 måneder. 17. november påbegyndes rejsen sydpå. 6. januar 1738, dvs. efter 50 dages rejse op ad Nilen, vender ekspeditionen om og når tilbage til Kairo 21. februar. Turen Kairo-Nubien retur har alt i alt taget 97 dage. Der går imidlertid et par måneder, førend ekspeditionens deltagere kan rejse tilbage til Europa. Der er meget, der skal ordnes forinden afrejsen; først og fremmest må man have en instruks fra den danske regering om, hvordan ekspeditionen skal afvikles. En uge efter ankomsten til Kairo indsender Norden og Esneval en fælles skrivelse til kongen, hvori de beretter om ekspeditionens fiasko, som de tilskriver det egyptiske barbari. Ved samme lejlighed sender Norden et brev til chefen for søetaten, Frederik greve Danne-skiold-Samsøe (1703-1770). Her taler han om, hvor besværlig hjemrejsen havde været, men nævner samtidigt, at hans egne aktiviteter med at tegne og opmåle har været nyttige i den forstand, at de har kastet et slør ud over ekspeditionens egentlige formål. Under opholdet i Kairo i efteråret havde de fremmede magters gesandter nemlig udvist en foruroligende nysgerrighed over for den danske ekspeditions egentlige formål. Og her lykkedes det ved bankierens hjælp at bilde omgivelserne ind, at der var tale om en videnskabelig ekspedition. »Hand har gifvet vorris Bort Reÿse tilkiende hos Bachaen og underrettet hannem at dend alleeniste skeede for at satisfaicere curiositeten af en Stoer Europeisk Prinze,

Oven for sidstnævnte landsby får man øje på øen

GIESIRET BEHERIF,

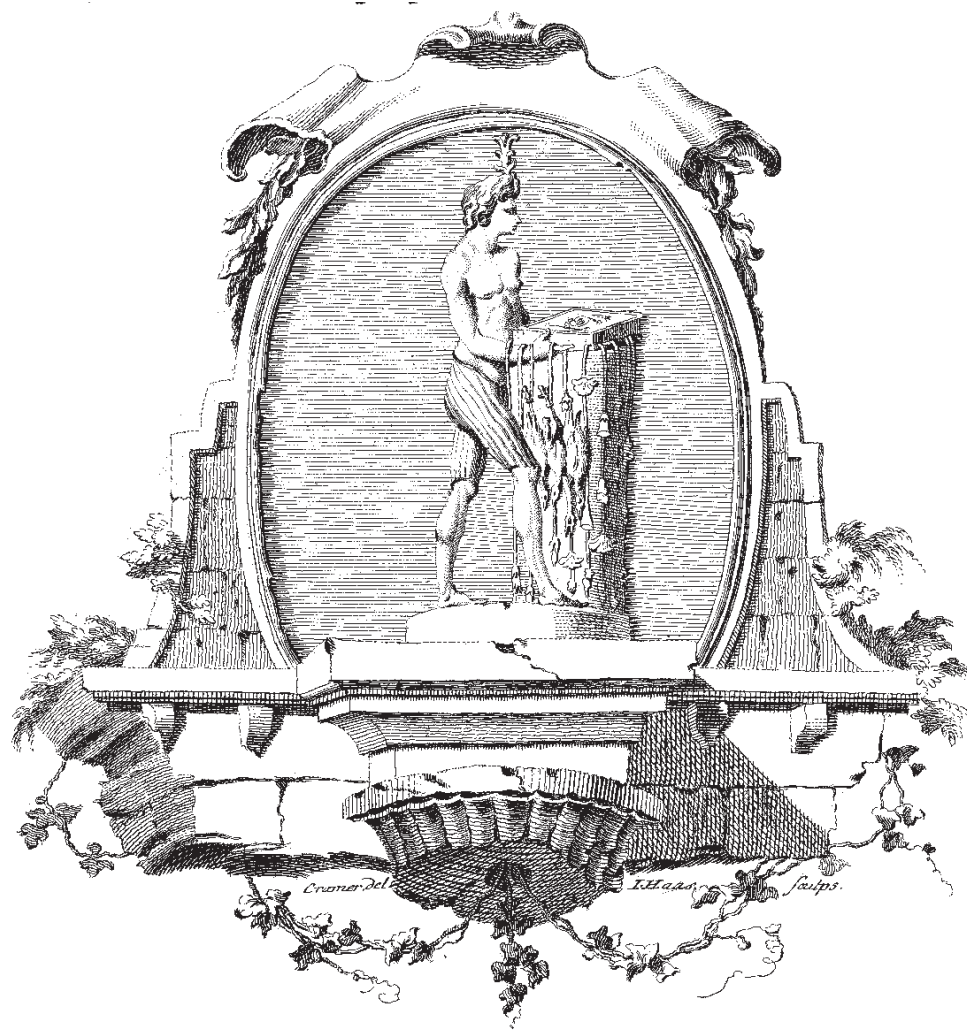
der ligger meget tæt på den østlige flodbred. Lidt højere oppe ad floden, på samme side, ankom vi, efter at være sejlet forbi landsbyen

ELL TOFF eller TEFFEL,

klokken otte om aftenen til

ESSUAEN.

Her fortøjede vi båden nær ved fæstningen.

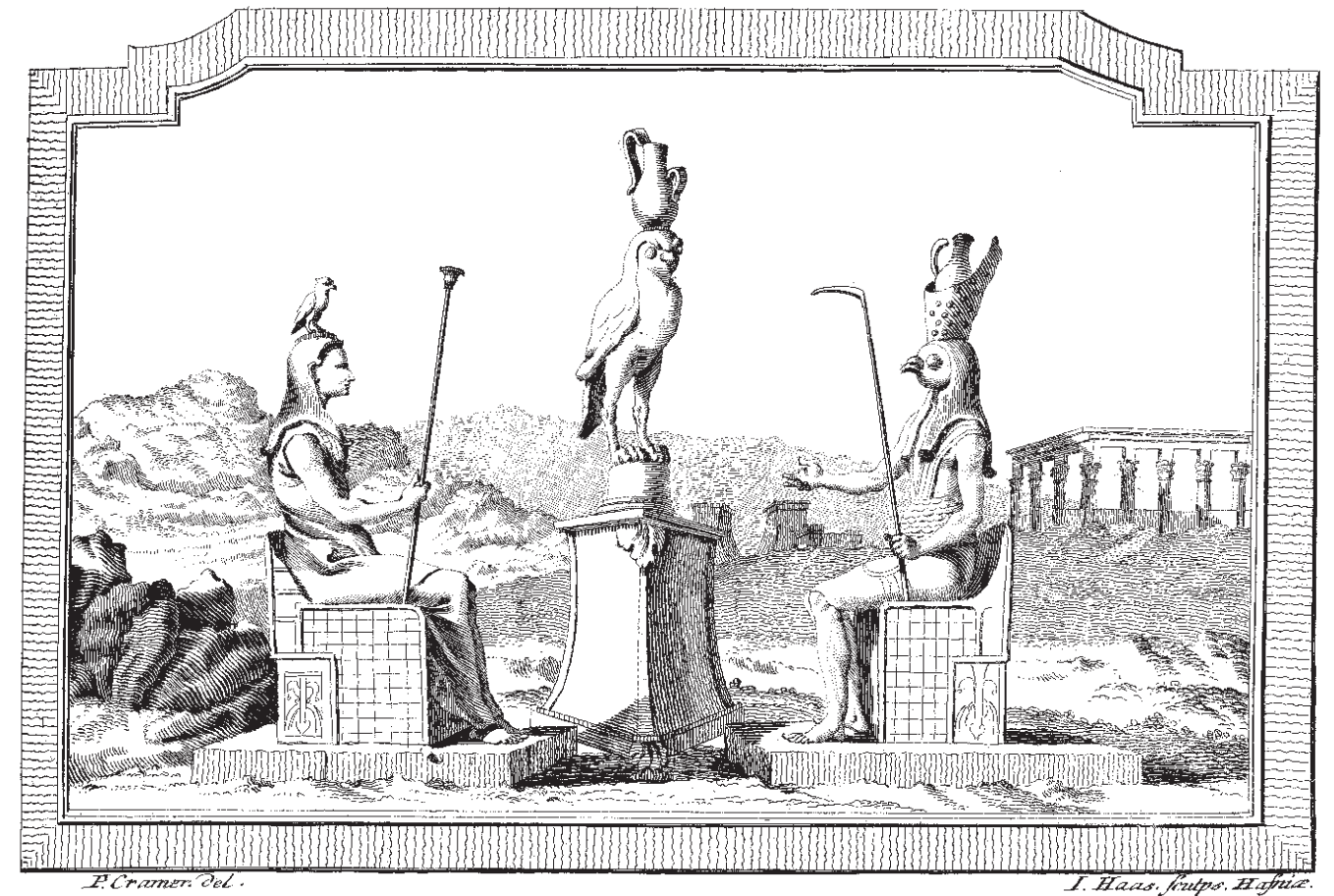

REJSE *i* EGYPTEN *og* NUBIEN

AF F.L. NORDEN

SYVENDE DEL

Der indeholder fortsættelsen af forfatterens rejse,
fra Essuaen til Deir eller Derri

Torsdag den 19. december

forhold til de fleste andre byer i Øvre Egypten er Essuaen, der ligger på den østlige Nilbred, kun en smule større. Den har dog ud over sine moskéer en fæstning med en aga, som på daværende tidspunkt hed *Ibrahim*. En ting, der meget tydeligt adskiller den fra de øvrige byer i landsdelen, er, at man øverst på husene ikke finder de dueslag, som på afstand giver byerne deres kønne udseende.

Men det, som især gør byen bemærkelsesværdig, er, at det er stedet, hvor den første katarakt begynder eller, om man vil, stedet, hvor den ender. Det kendes på nogle store granitklipper, som man kan se midt i Nilen et godt stykke, før man når frem til dem.

Vor kaptajn, der var janitshar, glemte ikke at opsøge agaen og oplyse ham om vor ankomst og samtidig at fortælle ham, at han på sin båd medbragte frankere, hvem Osman aga, overhovedet for janitsharerne i Store Kairo, havde givet anbefalingsbreve, som han senere ville få forevist.

Klokken otte om morgenen sendte agaen os to janitsharer, der hver var bevæbnet med en stav, og de tilbød os at følge os hen til fæstningen. Vi begav os derhen, og agaen, der var syg, modtog os liggende på gulvet, dækket af et gammelt indisk klæde. Vi viste ham vore breve og fik forklaret ham, at vi havde til hensigt at sejle videre op til den anden katarakt, hvilket overraskede ham meget, hvorfor han lod sige til os, at han rådede os til at begrænse vor nysgerrighed til kun at se den første katarakt.

Dette råd faldt ikke i vor smag. Vi gav ham til svar, at vi var fast besluttede på at rejse videre, medmindre han havde til hensigt at forhindre os i det. »Jeg gjorde langt hellere,« svarede han, »alt, der står i min magt, for at rejsen bliver Dem så ubesværet som mulig. Så gør De blot Deres forberedelser til at kunne drage videre.« Derpå lod han servere kaffe for os, og efter at have drukket den tog vi afsked med ham.

Da vi var kommet tilbage til båden, var vor første tanke straks at sende ham en gave. Vi sendte ham en skarlagensrød klædning, en jakke af silke, to æsker sorbet og nogle flasker likør, og han syntes ovenud tilfreds med disse foræringer. Vi modtog som tak et får, og om eftermiddagen sørgede han for, at vi fik serveret kaffe på båden. Vi drak den med stor fornøjelse, da den var tilberedt med salvie, hvilket man efter sigende havde gjort for at give den bedre smag.

Vi havde allerede om morgenen talt med agaen om de kameler, heste og æsler, som han mod betaling skulle skaffe os, for at vi kunne få bragt os selv og vor bagage til havnen ved katarakten. Om eftermiddagen sendte vi bud til ham og spurgte, om vi kunne regne det for sikkert, at alt ville være klart næste morgen. Vi modtog som svar, at han intet ville forsømme i den henseende, og at hans anbefalingsbreve til magthaverne i det område, vi havde til hensigt at rejse ind i, ville være færdige.

Vi havde tillige bedt ham om, at han lod en af sine folk rejse med os mod betaling, og mod at vi i tillæg forærede ham en gave. Han tilbød os at lade sin broder rejse med os. Broderen blev sendt hen til os, for at vi kunne indgå aftale om betalingen, og vi blev hurtigt enige.

Agaen optrådte yderst redeligt over for os. Han havde oven i købet tilbudt os sit hus, hvilket vi ikke mente at kunne tage imod, da vi kun regnede med at blive i Essuaen til den efterfølgende dag. Vi sendte ham af den grund endnu nogle små gaver, som han modtog med fornøjelse, og vi bad ham samtidig om ikke at glemme de breve, han havde lovet os. Dertil lod

han svare, at han allerede ville have skrevet dem, hvis bare han ikke manglede papir. Han havde ikke et eneste ark tilbage og bad os derfor om at sende ham nogle. Vi havde medbragt rigelige mængder papir og kunne derfor uden videre efterkomme hans ønske.

Fredag den 20. december

Klokken otte om morgenen begav den af præsterne, der talte arabisk, sig hen til agaen for at fremskynde vor afrejse. Han fandt ud af, at agaen havde fundet en kaptajn, der skulle føre os fra den første til den anden katarakt. Denne aftale kom i stand for tyve sevillaner og nogle mindre gaver. Men kaptajnen bad om tid til at få bagt brød til sit mandskab. Vi havde selv behov for brød, og vor afrejse blev derfor fastsat til søndag morgen.

Efter disse forberedelser begav jeg mig ud til en lille ø, der ligger i nærheden af Essuaen ganske tæt ved den vestlige Nilbred. Den hedder

ELL SAG.

Det er uden tvivl den samme ø, som blandt de gamle var kendt under navnet *Elephantine*. Dens sydlige del er bjergrig og dækket af ruiner. Man kan dog kun danne sig et ordentligt indtryk af ganske få af disse ruiner, da størstedelen ligger under jorden.

Jeg så blandt andet en gammel bygning, der stadig stod oprejst til trods for, at den oventil og på den ene side var dækket af jord. Bygningen var af en sådan art, at jeg mente, at jeg burde tegne den. Man kalder den *Slangen Knuphis' Tempel*, men at dømme efter dens udseende var bygningen nok snarere et gravmæle end et tempel.

Hvorom alting er, så består den af en form for ydre bygning, hvis langsider bæres oppe af piller. De fire hjørner består af solidt murværk, og endevæggene har kun en enkelt søjle i midten. Denne ydre bygning omslutter et stort rum, der har to store døre, en mod syd og en mod nord, og dets indre er næsten helt fyldt op af sten og jord. Murene, som er dækkede med hieroglyffer, er oversmurt med mudder og sværtet sorte af røgen fra de bål, som hyrderne har antændt derinde.

Nøjagtig midt inde i rummet kan man mod vest se en firkantet stentavle, der er helt glat og uden nogen form for indskrift. Jeg formodede, at der under den måtte findes en urne eller mumie, og jeg var nær ved at give

Tavle CXXXII.

efter for fristelsen til at få den løftet, men indbyggernes og også regeringens overtro tillod ikke noget sådant. En rejsende bør betragte sig som heldig, hvis han kan få mulighed for i ro og mag at betragte disse gamle bygningsværker. Han bør ikke gøre andet end det. Jeg skal aldrig glemme, at befolkningen, da vi kastede anker ved Essuaen, strømmede til for, som de sagde, at se troldmændene, der var øvede i sort magi.

Den indre bygnings længde er omkring firs danske fod, og i bredden måler den tyve fod. Læserne kan dog ikke forvente at få mere nøjagtige mål. Begynder man at måle op mere omhyggeligt, vil man vække for stor opmærksomhed blandt befolkningen, og man risikerer helt at blive frataget muligheden for at undersøge oldtidslevningerne.

På tegningen kan man desuden se, at hele bygningen er dækket med hieroglyffer, og de synes at være af den allerældste slags.

Tæt ved den er der en form for sokkel, der er bygget af store, hvide stenblokke, som er dækkede med græske inskriptioner. Men tiden tillod mig ikke at tegne dem.

Efter at have set øen Ell Sag fortsatte jeg videre mod vest for at se ruinerne af det gamle *Syene*, som Strabon, Plinius og andre græske og latinske forfattere har omtalt. Sandt at sige gør disse ruiner dog ikke noget synderligt indtryk. Dette afholdt mig dog ikke fra at tegne dem, og til yderligere oplysning kan jeg bemærke, at man under bogstav *a* kun ser ruiner fra nyere tid, at der under bogstav *b* er gengivet en mur fra oldtiden, der er bygget af store firkantede sten, og som i tidligere tider havde til formål at holde på øens jorder. Bogstav *i* angiver det sted, hvor den gamle by lå, og der findes stadig nogle levninger, som ligger over jorden. De er angivet med bogstaverne *c*, *d* og *e*. De øvrige levninger er så godt som helt skjult under jorden, og det er kun de få murrester, der enkelte steder rager op, som bærer vidnesbyrd om, at her tidligere lå prægtige bygninger.

Her og der får man dog på steder, hvor jorden er forsvundet, øje på enkelte søjlerækker og tavler, der er dækket med gamle græske indskrifter. Disse tavler er af granit, men de blokke, man har anvendt til bygningerne, er af en hvidlig sten, der ligner bremersten, skønt den er hårdere. Bogstav *f* angiver vandvejen, der fører til den første katarakt. Den har langs hele strækningen små øer eller granitklipper af samme type, som Nilens to bredder er dækket af. Under bogstav *b* kan man se en halvt ødelagt moské, og bogstav *g* angiver et gammelt fæstningsværk, bag ved hvilket der findes en

Tavle CXXIX.

lille bugt, som mod syd bliver afgrænset af et naturligt dige dannet af store granitblokke, hvorpå der er udhugget forskellige hieroglyffer.

Tavle CXXX gengiver det mest bemærkelsesværdige sted i dette område. På den kan man under bogstav *a* se den vinkelformede klippe, der forneden ud over nogle hieroglyffer har en firkantet niche med en slags søjle i midten, angivet med bogstav *b*. De mærker, som er udhugget inde i nichen, fik mig til at drage den slutning, at stedet i tidligere tider havde samme funktion som Mokkias, nemlig at måle hvorledes Nilens vande steg og sank.

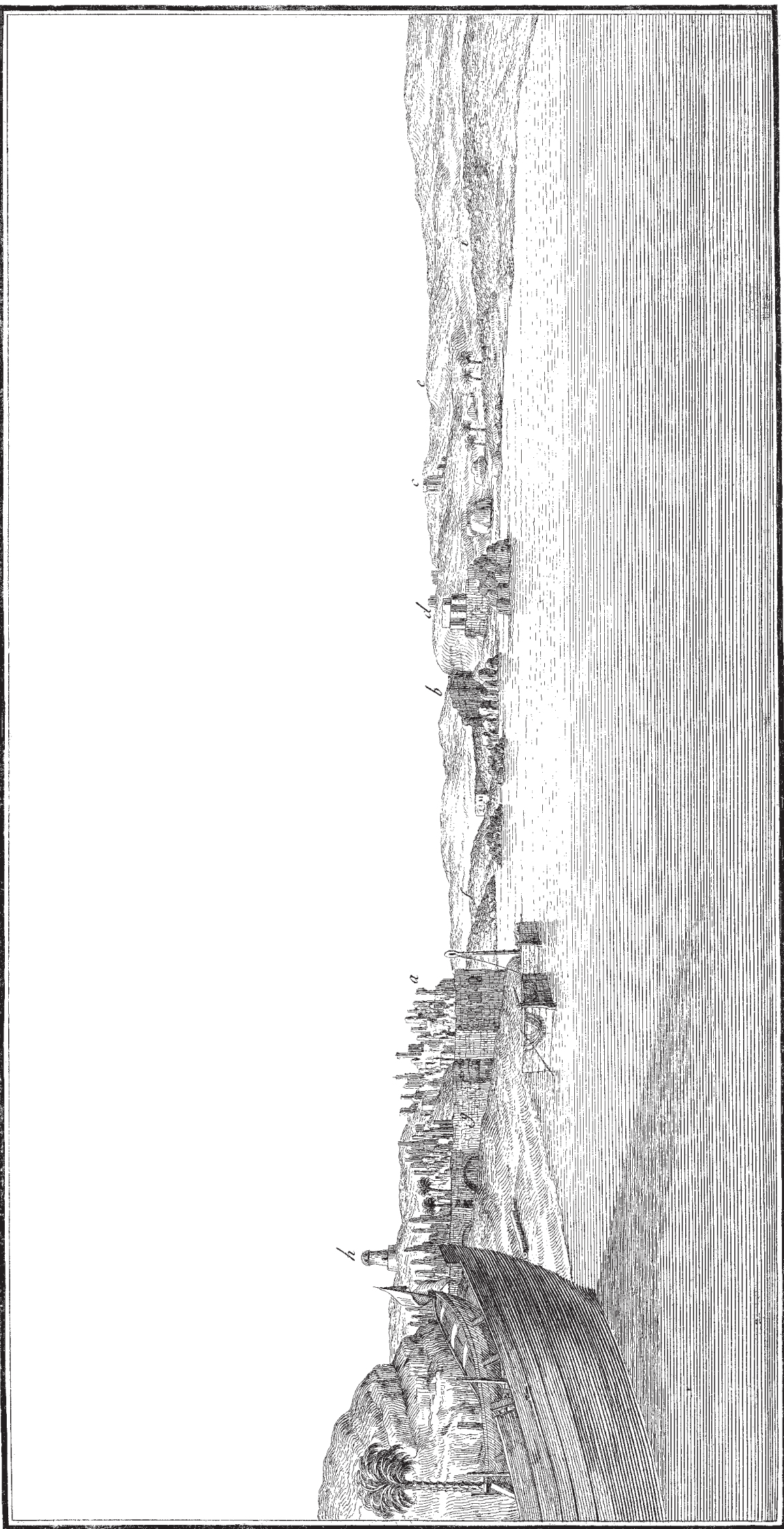
Oven på klippen er der, bogstav *e*, nogle store ruiner, men det er levninger af bygninger fra nyere tid.

Under bogstav *f* har jeg tegnet de sten, eller det dige, der afgrænser bugten, som jeg har beskrevet i omtalen af den foregående tavle. På en af de granitsten, der fungerer som fundament, er der, under bogstav *g*, to hieroglyffer, de eneste, jeg så på denne side på sådanne sten.

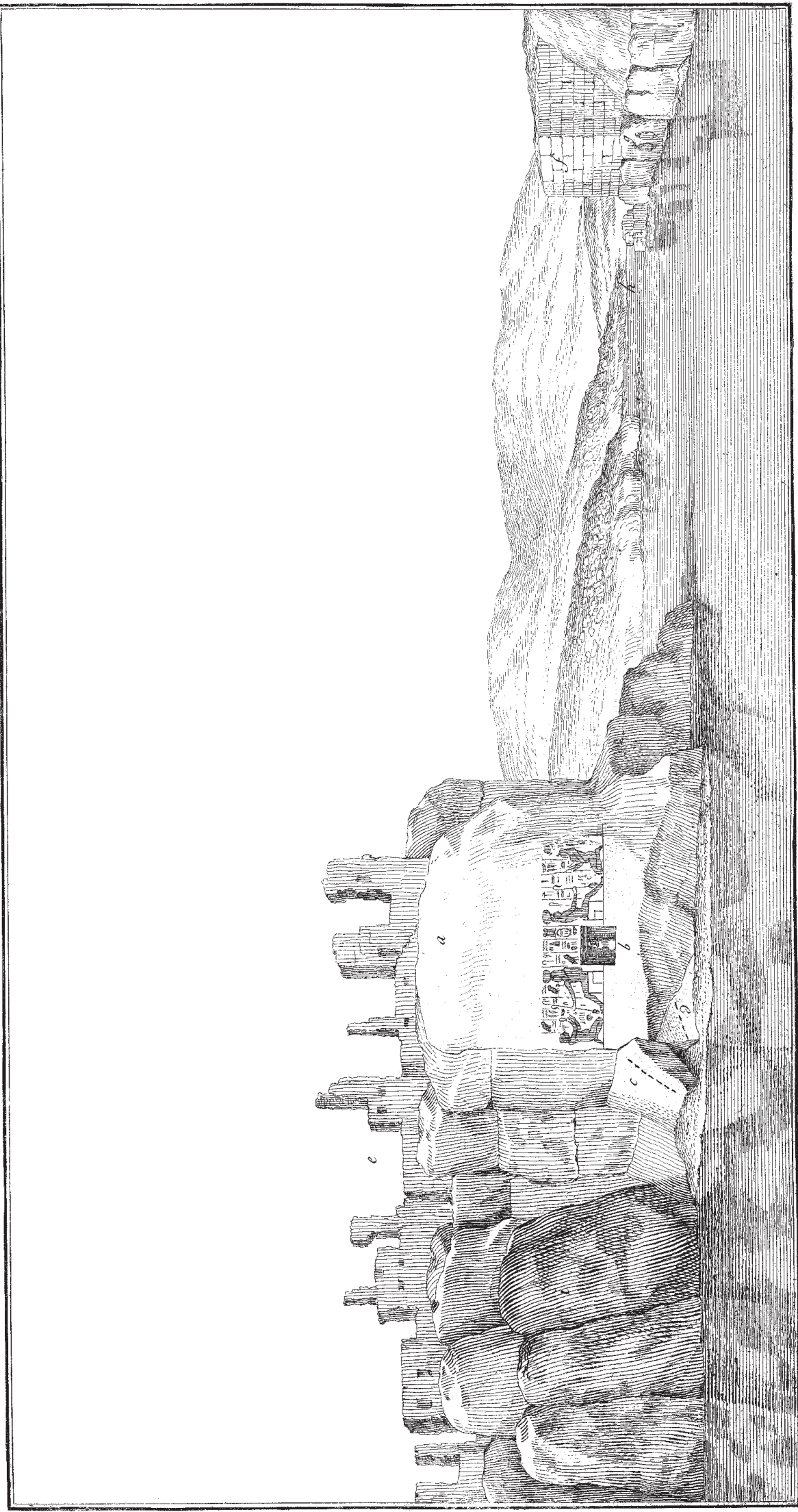
En tjener, som agaaen havde givet mig til ledsager, fortalte mig, at det, jeg så, var for intet at regne i sammenligning med det, som lå på den anden side af floden, og at hvis jeg ville krydse den, kunne jeg komme til at se en hel landsby fra oldtiden. »Der findes,« sagde han, »malerier, indskrifter og mumier.« Denne oplysning overraskede mig overordentligt. Jeg havde svært ved at forestille mig, hvad det dog kunne være for opsigtsvækkende oldtidslevninger, man kunne finde på det sted. Men det var for sent til at tage derover, og jeg besluttede mig for at besøge det den følgende dag.

Lørdag den 21. december

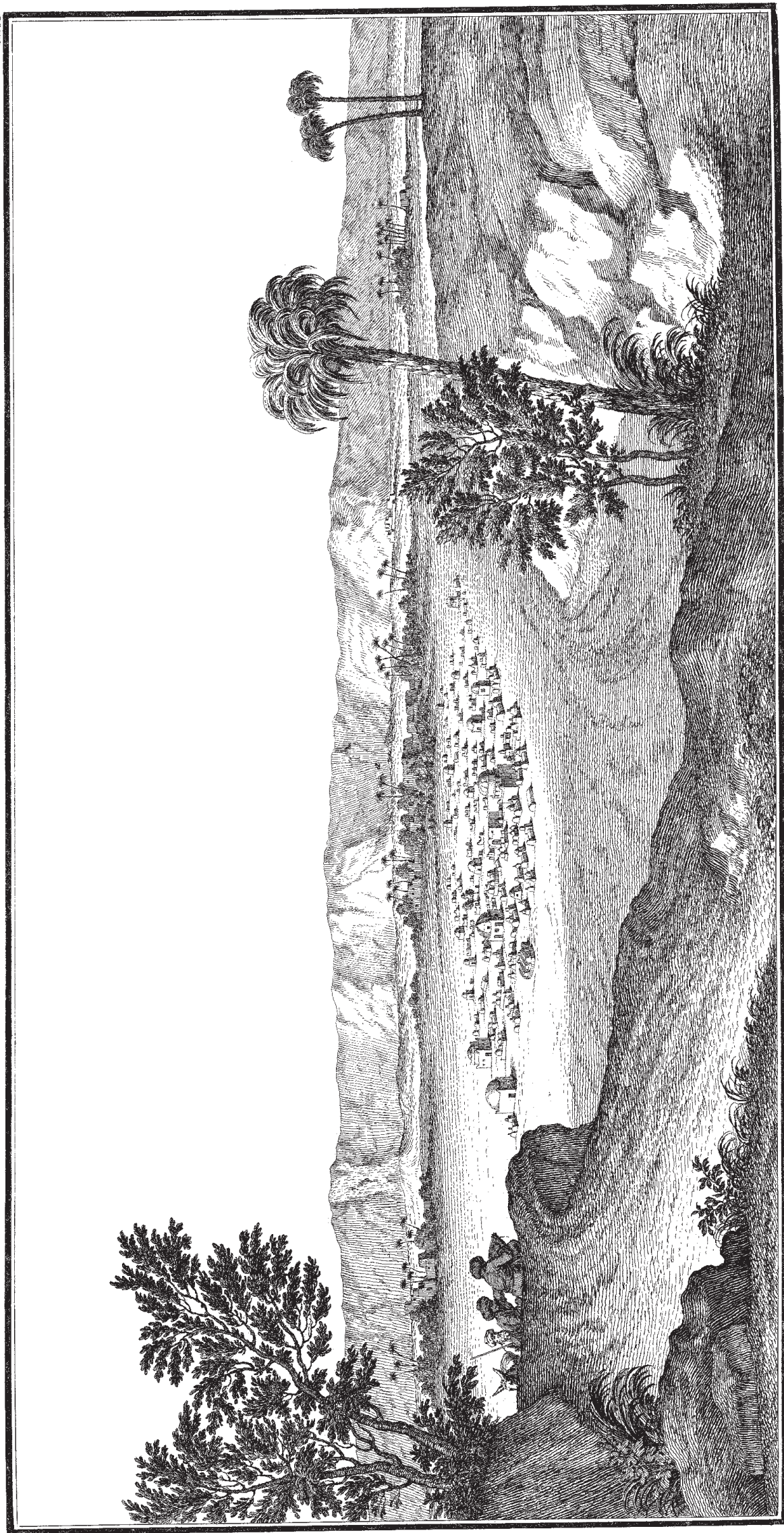
Vi havde fået fremstillet rigelige forsyninger af brød, selv om det dog ikke havde været helt uden møje. Først skulle vi købe hvede og derefter aflevere det forskellige steder i byen for at få det malet på håndkværn. Vi var allerede stødt på denne besværlighed flere andre steder, men jo længere vi kom, jo mere udtalt blev den, og vi kom til at mærke den i endnu stærkere grad i takt med, at vi trængte op i landet. Intet var mere besværligt end mod betaling at skaffe de daglige fornødenheder. Især var brænde i disse egne en uhyre sjældenhed. Alle vore forsøg på at købe noget var uden resultat. Heldigvis sendte agaaen os et stykke morbærfigentræ. Det var en kærkommen gave, for hvilken en af præsterne gik hen for at takke ham, og han for-

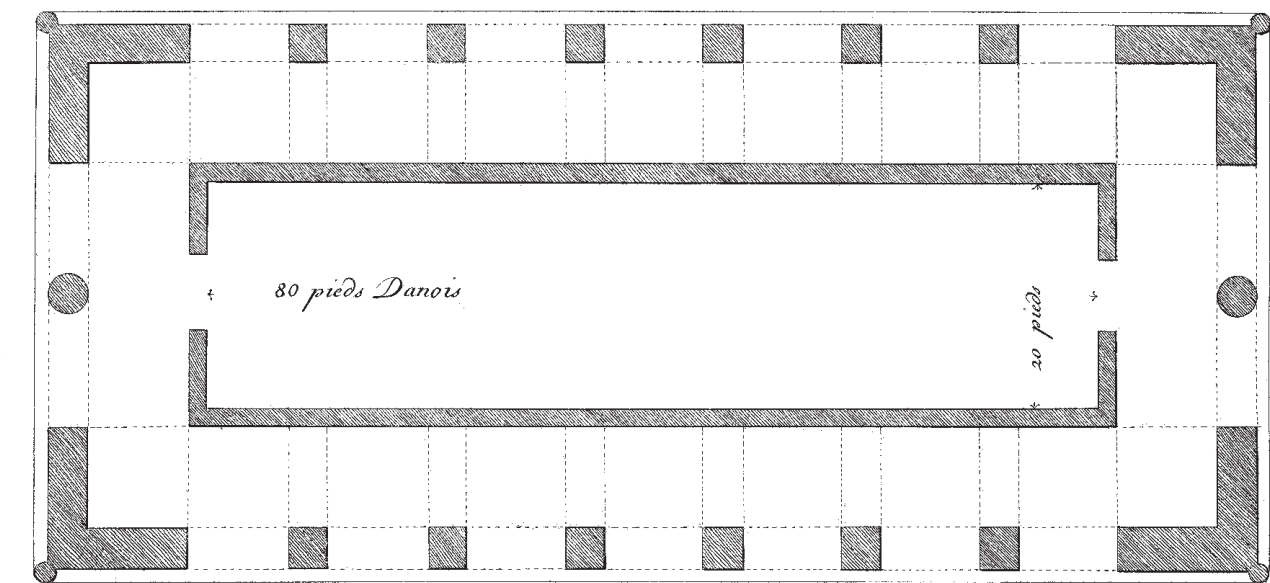
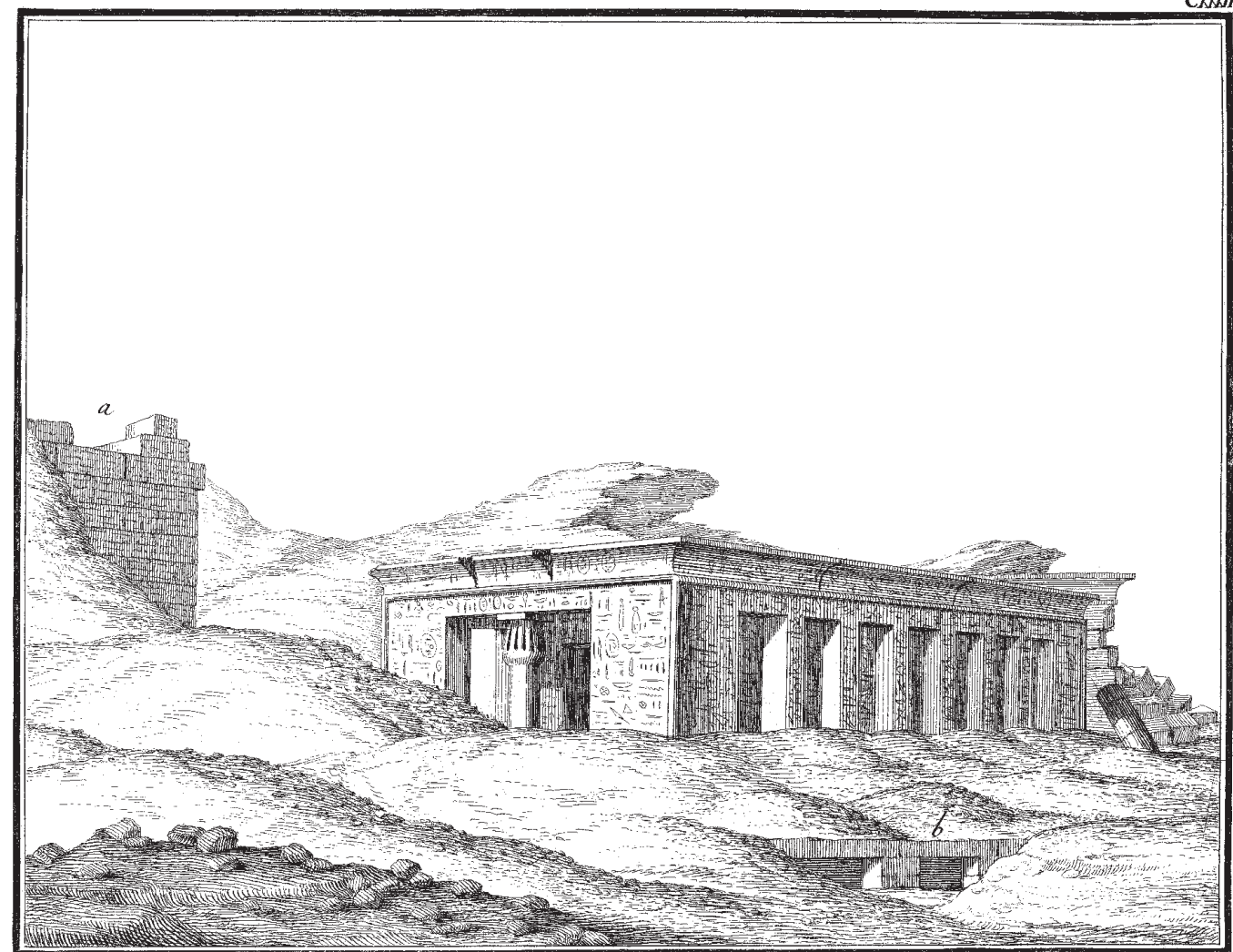
Vue de l'ancienne Siene aujourd'hui Gvaen, et de l'Isle Elephantine, à l'entrée de la première Cataracte.
a, Ruines de la ville moderne d'Gvaen. b, Muraille antique, ou Rampart de l'isle. c, d, e, Vestiges d'une Ville. f, Route pour aller par eau à la Cataracte. g, Ruines d'une Citadelle. h, Mosquée à moitié ruinée.

Vue des Rochers de Granit, au bord du Nil, et qui servoient de fondement à l'ancienne Siene, aujourd'hui Guazir.
a, Rocher de Granit chargé de Hiéroglyphes. b, Niche, avec une espèce de colonne au milieu, qui anciennement avoit rendu le même service que le Méséion du Vieux Carré. c, Ruine d'édifices modernes. d, et e, Mœurs gravées sur le Granit. f, Muraille antique faite de grosses masses de pierres. g, Hiéroglyphes sur un Granit aux fondemens de la même muraille. h, Chemin qui conduit à la première Cataracte. i, Autre Granit plein de Hiéroglyphes.

Vue des Tombeaux près de la Ville d'Eguen.
a. La ville d'Eguen.

*Plan et Perspective de l'ancien Temple du Serpent Knephis
sur l'Isle Elephantine.
a. Esquisse d'un Piedestal couvert d'Inscriptions Grecques. b. Souterrain.*

*Vintquatrième Partie de la Carte du Nil, avec ses
bords, depuis Gascheite, jusqu'à Ubschiir*

ærede ham som tegn på vor taknemmelighed nogle småting, som man dér i landet satte stor pris på.

Den gamle aga blev så rørt over vor taknemmelighed, at han som bevis på, i hvor høj grad vor sikkerhed lå ham på sinde, bønfuldt præsten om ikke at rejse videre. »De vil alle omkomme,« sagde han. »De begiver Dem ikke ind blandt mennesker, men vilde dyr. De slår gerne et menneske ihjel for en parat, og hvad vil de ikke gøre mod Dem, som fører så mange skatte med Dem?« Præsten svarede, at det ikke var op til ham at træffe beslutningen om at blive, skønt han selv foretrak det. »Nuvel!« svarede agaen, »så tal De da til Deres rejsefæller på mine vegne og få dem til at opgive deres hensigt om at rejse videre.« »De er ikke til at overbevise,« svarede præsten. »Det er ikke folk, der viger tilbage for farer.« »Im schalla!« udbrød agaen derpå. »Værsgo, her har De brevene, som de bad mig om at skrive til herskerne. Må Gud være med dem! Men det ærgrer mig dog, at disse slyngler vil tilrane sig de mange smukke ting, som De fører med Dem.«

Præsten gengav nøje denne ordveksling for os. Men da ingen af os var uvidende om, at tyrkerne kun meget nødtigt giver fremmede tilladelse til at rejse forbi den første katarakt, troede vi, at agaens hensigt var at skræmme os. Og da vi havde modtaget de sidste forsyninger brød og købt de ting, som det havde været muligt at få for penge, bragte vi alt i orden og pakkede vort rejsegods for at være klar til at tage af sted næste morgen, for agaen havde lovet os at skaffe os de kameler og andre ridedyr, vi behøvede for at nå frem til katarakten.

Mens vore folk var optaget af at pakke, fik vi besøg af en hellig muhamedansk mand, der med den ene hånd spillede på en tamburin og i den anden holdt en krum stav, med hvilken han berørte alle vore kister og tilmed os, mens han gav os, hvad der mindede om en velsignelse. En hund, der tilhørte en af vore folk, og som den hellige mand også nærmede sig for at berøre med staven, fandt intet behag i denne ceremoni. Den tog den muhamedanske velsignelse for en trussel, og for at forhindre det, som ville følge efter, gik den til angreb på den hellige mand og væltede ham omkuld. Denne begyndte at råbe op og at nedkalde lige så mange forbandelser over os, som han et øjeblik tidligere havde givet os af velsignelser, samtidig med at pøblen strømmede til, og indbyggerne tilbød hver især at hævne den forsmædelse, som deres hellige mand var blevet udsat for af de vantro.

For at få afsluttet dette optrin, der kunne have kostet os dyrt, sendte jeg vor jødiske tjener hen til den hellige mand med et par se villaner, som gjorde deres virkning. Den hellige mand forlod båden fulgt af menneskemængden, som han dyssede ned så godt, han kunne.

Jeg havde stor lyst til at drage ud og se de oldtidslevninger, som jeg havde fået beskrevet, men det var mig ikke muligt at finde en båd. Den eneste, der fandtes i byen, og som tilhørte kaptajnen til vor båd, var sejlet ud af byen med en last af salt. Dette uheldige sammentræf ærgrede mig meget. Jeg måtte derfor væbne mig med tålmod indtil tilbagerejsen, hvilket jeg senere skal berette om.

Mens jeg var optaget af dette, kom agaens søn, der var kommandant og tolder i havnen ved den første katarakt, og aflagde besøg hos os sammen med sin kompagnon. De fortalte, at de selv ville følge os hele vejen til katarakten, og at de i henhold til agaens ordre ville sørge for, at ridedyrene stod klar næste dag. Vi bød dem på kaffe og forærede dem nogle krydderier og andre småting.

Søndag den 22. december

Klokken ti om formiddagen sendte agaen en garde af janitsharer hen til båden, for at alt vort rejsegods kunne blive bragt op på land i sikkerhed og uden afbrydelser. Han sendte os derefter tretten kameler, tre heste og lige så mange æsler, som vi havde brug for.

Til trods for agaens foranstaltninger var tilstrømningen af mennesker så stor, at der gik mere end to timer, før vi kunne drage af, og skønt agaens søn, som bar sin kaftan, og hans kompagnon, begge til hest, førte an og forhindrede uroligheder, blev den menneskemængde, der havde forsamlet sig foran båden, ved med at følge efter os, til vi var nået halvvejs.

Vi fulgte vejen øst for Nilen, og efter at have krydset hen over en temmelig stor slette, der var omringet af klipper, kom vi til et pas, som var så smalt, at en lastet kamel knap kunne gå igennem det. Vi så derefter en tyrkisk fæstning, og vi fortsatte ad en temmelig smal vej, der gik langs katarakten. Endelig nåede vi efter to en halv time frem til havnen ved Morrada eller den første katarakt.

Her fandt vi frem til den båd, som agaen havde skaffet os. Den var betydelig mindre end den, vi havde lejet i Kairo, men da vi først havde rejst

Se kortet over Nilen,

tavle CXXXIII.